

DESTANDAN MİLLİ KİMLİK İNŞASINA:
ALTAYLI YAZAR ÇIBAŞ KAYIŇÇİN'İN “KAYÇI”
HİKÂYESİNDE YAPI VE İZLEK

FROM EPIC TO NATIONAL IDENTITY CONSRUCTION:
STRUCTURE AND THEME IN ALTAI WRITER ÇIBAŞ
KAYIŇÇİN'S STORY “KAYÇI”

ОТ ДАСТАНА К НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕТИЧНОСТЬЮ:
СТРУКТУРА И ЛИТЕРАТУРНЫЙ СЛЕД В РАССКАЗЕ
АЛТАЙСКОГО ПИСАТЕЛЯ ЧЫБАША КАЙИŇЧИ “КАЙЧЫ”

Abdullah ELCAN*
Yavuz Sinan ULU**

ÖZ

Kayçı, Altaylı yazar Çıbaş KayıŇçin'in *Tuular Baştay Kıyğı* isimli kitabında yer alan hikâyelerden biridir. Hikâyede ismi verilmeyen bir destan anlatıcısının hayatından çeşitli kesitler, Altay Türklerinin değişim/dönüşüm sürecine paralel olarak sunulur. Çalışmanın giriş bölümünde Altay destancılık geleneğinin dünü ve bugünü, ayrıca hikâyenin yazarı Çıbaş KayıŇçin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümde Kayçı hikâyesinin yapı unsurları üzerinde durulmuş, ikinci bölümde hikâye tematik açıdan ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise çalışma boyunca elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altay Edebiyatı, Kahramanlık Destanları, Çıbaş KayıŇçin, “Kayçı” Hikâyesi, Milli Kimlik.

ABSTRACT

The *Kayçı* is one of the stories of the Altai writer Çıbaş KayıŇçin's book titled *Tuular Baştay Kıyğı*. The various sections of the story of an epic narrator who is not given a name in the story are presented in parallel with the transformation process of the Altai Turks. In the introduction of the work, information about the past and present of Altai epic tradition, and the life and works of the writer Çıbaş KayıŇçin is given. In the first part, the structural elements of the *Kayçı* are emphasized, and in the second part, the story is handled from a

*Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
abdullahelcan@ardahan.edu.tr

**Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
yavuzsinanulu@ardahan.edu.tr
10.17498/kdeniz.346733

thematic point of view. In the conclusion part, the findings obtained during the study are evaluated.

Key Words: Altai Literature, Heroic Epics, Çıbaş Kayınçın, “Kayçı” Story, National Identity

АННОТАЦИЯ

“Кайнчы” один из рассказов алтайского писателя Чыбаша Кайинчи из его книги Туулар Баштай Кыйгы. В рассказе, параллельно с процессом трансформацией и изменениями алтайских турок, представлены различные разделы истории безымянного эпического повествователя. Во введении предыдущей статьи дается информация о прошлом и настоящей традиции алтайской эпической поэзии, а также о жизни и творчестве писателя Чыбаша Кайинса. В первой части подчёркиваются элементы структуры рассказа Кайчи. Во второй части рассказ рассмотрен с тематической точки зрения. В заключительной части оценены результаты, полученные в ходе исследования.

Ключевые слова: Алтайская литература, героические эпосы, Чыбаш Кайинчин, рассказ “Кайчы”, национальная идентичность.

GİRİŞ

ALTAY DESTANCILIK GELENEĞİ

Kökü çok eskiye uzanan Türk sözlü kültür geleneği, çağlar boyunca evrilerek varlığını günümüze kadar korumuştur. Türk dünyasının çağdaş halkları farklı isimlerle bu geleneği yaşatmakta ve gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Altay Türkleri çeşitli etkinliklerle destancılık geleneğini sürdürmektedirler.

Altay Türkleri destan karşılığı *kay çörçök* terimini kullanmaktadırlar. Destan anlatan kişiye *kayçı* adı verilir. *Kay* kelimesi sözlükte “boğaz, gırtlak şarkısı”; *kayla-* fiili “gırtlaktan söylemek, hikâyeyi ses eşliğinde anlatmak”; *kayçı* ise “topşuur adı verilen müzik aletinin eşliğinde kahramanlık destanı anlatan halk ozanı” olarak tanımlanmaktadır (Baskakov-Toşçakova, 1999:101).

Altay Türklerinin destancılık geleneği tarihsel bağlamda İbrahim Dilek tarafından ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. Dilek, 1998 yılında yayınladığı “Altay Türk Kayçılık Geleneği ve Kayçı N.U. Ulaşev” adlı makalesinde destancının özelliklerini, destanın icra ortamını, destanların giriş formellerini, destanlardaki olay akışını ve sonuç bölümlerini Türkiye’deki âşıklık geleneği ile karşılaştırmalı olarak anlatır.

Aynı çalışmada Altay destanların içeriği ve kahramanın özellikleri şu şekilde tavsif edilir: “Altay-Türk destanlarının muhtevası umumiyetle; kahramanın yer altındaki Erlik Bey ve avanesi veya yer üstündeki kötü niyetli kağanlarla olan mücadelesini içerir. Kahraman bu mücadelelerin hepsinden başarıyla çıkar. Altay-Türk destanlarının kahramanları çoğunlukla han veya asiller sınıfındadır. Kahramanlığın ön planda olduğu destanların kahramanları olağanüstü görünüşe ve

güce sahiptirler. Kahramanların hareketleri tabiattaki diğer varlıkları da etkiler (Dilek, 1998: 318).”

Altay destanlarında zaman, tarihi zamandan kopuktur. Destanların coğrafyası ise geniş ve güzel Altay’dır. Destanlarda dikkat çeken unsurlardan biri ise her kağanın kendi ülkesinin o kağanın Altay’ı olarak adlandırılmasıdır. Altay kelimesi sık sık kahramanların dilinde *Ene-Altay* (Ana Altay’ım) olarak yer alır.

Altay destanlarının oluşum devresi ve tasnifi konularına da değinen Dilek, Rus ve Türk araştırmacılarının konuyla ilgili görüşlerine yer verdikten sonra Altaylı araştırmacı Surazakov’un Altay destanlarının oluşum dönemlerini üçe ayırarak konularına göre şu şekilde tasnif ettiğini söyler:

- A. Ataerkil Döneme Ait Destanlar
 1. Korkunç yaratıklarla mücadeleyi anlatan destanlar
 2. Yer altındaki âlemle mücadeleyi anlatan destanlar
 3. Kahramanın evlenişini anlatan destanlar
 4. Aile ve söök içindeki mücadeleyi anlatan destanlar
 5. İstilacılarla mücadeleyi anlatan destanlar
- B. İlk feodal döneme ait destanlar
- C. Feodal döneme ait destanlar (Dilek, 1998: 324-325).

Aynı çalışmada Altay destanlarının motif yapısı üzerinde de duran Dilek, destanlardaki ortak motifler olarak, olağanüstü kahraman motifi, düalist tanrı motifi (Ülgen-Erlık), at motifi, ay ve güneş motifi, dağ iyisi motifi, saç geleneği ve bez bağlama motifi, oyun motifi, yazı motifi ve şekil değiştirme motiflerini belirler ve destanlardan örnekendirir (Dilek, 1998: 325-353). Ancak destanlarda Ülgen-Biy’den farklı tanrılar da yer alır. Bunlar; Üç-Kurbustan, Küçük Bırkan, Orta Bırkan, Büyük Bırkan gibi tanrılardır.

Yine İbrahim Dilek tarafından 1997 yılında kaleme alınan “Altay-Türk Kayçılık Geleneği ile Türkiye’deki Âşık Tarzı Şiir Geleneği Arasındaki Benzerlikler” adlı bildiride birbirinden uzak ve farklı coğrafyalarda gelişen iki geleneğin ortak noktaları üzerinde durulur. Buna göre şu beş noktada ortaklık söz konusudur:

1. Anadolu halk hikâyeciliğinde görülen “döşeme” geleneği
2. Âşıkların ve kayçıların yetişmeleri
3. Rüya motifi
4. Âşıkların ve kayçıların içtimai sorumlulukları
5. Her iki sanatın da gelir sağlayan bir meslek olarak icra edilmesi (Dilek, 1997: 197).

Erdoğan Altınkaynak¹ ise bu ortak noktalara duvak kapama (destanın sonlandırılması) ve enstrüman eşliğinde destan anlatma maddelerini de eklemektedir. Bunlardan âşıkların ve kayçıların yetişmeleri, içtimai sorumlulukları, her iki sanatın da gelir sağlayan bir meslek olarak icra edilmesi ve rüya motifi

¹ Bu konuaki görüşlerini bizimle paylaşan Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak’a teşekkürlerimizi sunarız.

icracının özelliklerini; döşeme geleneği, duvak kapama ve enstrüman eşliğinde destan anlatma ise icracılık geleneğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Günümüzde Altay Türkleri arasında destancılık geleneğini varlığını sürdürmektedir. Özellikle iki yılda bir düzenlenen El Oyun Bayramı'nda ve yine iki yılda bir düzenlenen ve daha çok Kuzey Altaylıların bayramı olarak bilinen Cürük Bayram'da kayçılık geleneği canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Bu şenliklere yediden yetmişe kayçılar katılarak jüri önünde yeteneklerini sergilemektedirler. Jüri tarafında başarılı bulunan kayçılar ödüllendirilmektedir. Ancak bu şenliklerde destanlardan kısa bölümler icra edilir. Burada amaç gırtlaktan gelen sesi eğitmek ve kaylayabilmektir. Bu etkinlikler kayçılık sanatının genç kuşaklara aktarılması bakımından oldukça önemlidir.

Altay Türkleri arasında günümüzde yeni bir destan ortaya koyabilecek bir kayçının olmadığı görüşü hâkimdir. "Manas'ın Görünen Yüzleri: Kayçılar-Akınlar-Ozanlar-Âşıklar" başlıklı Ardahan Üniversitesi BAP Projesi kapsamında Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak, Aygül Bolotova, Arş. Gör. Fatih Şayhan ve Arş. Gör. Abdullah Elcan'dan oluşan proje ekibi Altay Özerk Cumhuriyeti'nde Altay folkloru üzerine bilimsel çalışmaları bulunan, aynı zamanda kendisi de bir kayçı olan Tanıspay Şinjin ile 01 Temmuz 2014 tarihinde bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Tanıspay Şinjin yeni bir roman yazar gibi yeni bir destan üretmekte olduğu ama henüz tamamlanmadığı bilgisini proje ekibiyle paylaşmıştır.

Altaylılar arasında günümüzde bir kayçının bir destanı *topşuur* eşliğinde baştan sona kaylayamadığı görüşü yaygın olmakla birlikte 2014 yılında düzenlenen El Oyun Bayramında, 05 Temmuz 2014 tarihinde kayçı Emil Terkişev iki buçuk saat boyunca dinleyiciler önünde *Alıp-Manaş* destanını baştan sona *topşuur* eşliğinde kaylamıştır. Bu icra yukarıda bahsedilen proje ekibi tarafından izlenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Emil Terkişev icradan sonra yaptığı açıklamada daha önce ünlü kayçı Ulagaşev'den derlenen *Alıp-Manaş* destanından yararlanarak bu destanı kaydığını söylemiştir. Burada Ulagaşev'den derlenen *Alıp-Manaş* destanının eş/benzer metin olarak kayçı Terkişev tarafından yeniden üretilmesi söz konusudur.

Altay Cumhuriyeti'nde Altay destanlarının derlenmesi ve kayda geçirilmesi çalışmaları Altayistik Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların neticesi olarak 14 ciltlik Altay Baatırlar eseri ortaya konmuştur. Bu 14 ciltte toplam 88 farklı destan yer almaktadır. 2012 yılında bu 14 ciltlik Altay Baatırlar destan külliyyatı tek bir CD'de toplanarak ilgililerin istifadesine sunulmuştur. Bu 14 ciltte yer alan destanlar şunlardır:

1. Cilt: *Kan-Büdey, Tektebey-Mergen, Ay-Kaan, Altayın Sayın Salam, Kögütey, Altın-Tuuci, Katan-Koo, Aybıçı la Karatı-Kaan* (Aybıçı ile Karatı Kağan)
2. Cilt: *Altay-Buuçay, Alıp-Manaş, Ak-Tayçı, Kozın-Erkeş, Közüyke, Kökin-Erkey, Aytünüke, Say-Soloñ, Malçı-Mergen, Ösküs-Uul, Altınak-Mergen, Emelçi-Mergen*
3. Cilt: *Er-Samır, Boydoñ-Kökşin, Kan-Sulutay, Boodıy-Mergen, Kan-Şülüti, Maaday-Kara, Ösküs-Uul, Kögüdey-Kökşin le Boodoy-Koo* (Kөгüdey-Kökşin ile Boodoy-Koo), *Altın-Ergek, Kara-Taacı Kıs* (Kara-Taacı Kız)

4. Cilt: *Şulmus-Şunu, Tektemey-Bökö, Cimey-Aru la Şimey-Aru* (Cimey-Aru ile Şimey-Aru), *Kuskunak-Mergen, Sarı-Salam, Baaday-Kara, Kara-Kös, Ay-Mergeçi, Salam, Toyboñ-Köö*

5. Cilt: *Ölöştöy, Katan-Mergen*

6. Cilt: *Altın-Mize, Köstöy-Mergen, Kan-Altın, Alaktay, Katan-Bergen, Ösküs Uul*

7. Cilt: *İrbis-Buuday, Oturgış, Kurman-Taacı, Kan-Ceeren Attu Kan-Cekpey* (Kan-Ceeren Atlı Kan-Cekpey), *Ak-Koñur, Kan-Kapçıkay, Bar-Çookır Attu Bayıñ Koo* (Bar-Çookır Atlı Bayıñ-Koo), *Boo-Çerü Akazı Boodoy-Koo Siynızı* (Boo-Çerü Ağabeyi Boodoy-Koo Kızkardeşi), *Coonoy-Bökö, Kan-Cegey*

8. Cilt: *Kan-Kapçıkay, Ak-Çabdar Attu Altın-Bökö* (Ak-Çabdar Atlı Altın-Bökö), *Boodoy-Mergen, Temene-Koo, Kan-Jürküdeydiñ Uulı Kan-Kapşukan* (Kan-Jürküdey'in Oğlu Kan-Kapşukan), *Üç Kulaktu Ay Kara At* (Üç Kulaklı Ay Kara At), *Kara Sağıştı Katkı-Mergen* (Kötü Niyetli Katkı-Mergen)

9. Cilt: *Oçı-Bala, Ak-Kaan la Kübür-Kaan* (Ak-Kaan ile Kübür-Kaan), *Solotoy-Mergen, Kara-Küreñ Attu Kan-Küler* (Kara-Küreñ Atlı Kan-Küler)

10. Cilt: *Ösküs Uul, Kan-Ceeren Attu Kan-Altın* (Kan-Ceeren Atlı Kan-Altın), *Toymoñ-Koo, Cılañaş-Uul, Taaylu-Ceendü Añdaganı* (Dayılı Yeğenli Avlanmaları)

11. Cilt: *Almus-Kaan, Kün Kılgalı Küreñ Attu Kuday Uulı Katan-Koo* (Gün Bıyıklı Küreñ Atlı Tanrı Oğlu Katan-Koo), *Altın-Saadak*

12. Cilt: *Kan-Kapçıkay, Kan-Kılış, Ak-Tayçı, Ak-Biy*

13. Cilt: *Ösküs Uul, Kan-Tutay, Temirçe Tuygaktu Köböñ Caldu Kök-Boro Attu Kan-Buday* (Demir Toynaklı Pamuk Yeleli Kök-Boro Atlı Kan-Buday), *Erke-Koo, Kögüdey-Baatır, Ösküs Uul*

14. Cilt: *Maaday-Kara*

Türkiye'de Altay destancılık geleneği üzerine yapılan çalışmalar ve Türkiye Türkçesine aktarılan destanlar ise şunlardır:

İbrahim Dilek, Türkiye'de Altay destancılık geleneğinin üzerine önemli çalışmalar yapan isimlerin başında gelir. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Altay Destanları* isimli üç ciltlik eserinde şu destanları Türkiye Türkçesine aktarmıştır:

1. Cilt (2002): *Er Samur, Ak Tayçı, Kökin Erkey, Altay Buuçay, Malçı Mergen, Kozın Erkeş, Közüyke*

2. Cilt (2007): *Oçı-Bala, Ay Sologoy lo Kün Sologoy* (Ay Sologoy ile Kün Sologoy), *Ösküs-Uul, Kan-Kapçıkay, Kan-Ceeren attu Kan-Altın* (Kan-Ceeren Atlı Kan-Altın), *Temene-Koo, Kara-Taacı Kıs* (Kara-Taacı Kız), *Kögüdey Kökşin le Boodoy Koo* (Kögüdey-Kökşin ile Boodoy Koo), *Altın-Ergek*

3. Cilt (2007): *Erke-Koo, Ölöştöy, Katan-Kökşin le Katan Mergen* (Katan-Kökşin ile Katan Mergen), *Şulmuş-Şunu, Ak-Biy, Üç Kulaktu Ay Kara At* (Üç Kulaklı Ay Kara At)

Bir diğer araştırmacı Metin Ergun Alıp Manaş Destanı'nı Türkiye Türkçesine aktararak *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş* adıyla

yayınlanmıştır (Konya, 1997). Emine Gürsoy Naskali ise Maaday Kara destanını *Altay Destanı Maaday Kara* adıyla yayınlamıştır (İstanbul, 1999).

Selahaddin Bekki doktora tezi olarak *Altay Türk Destanı Maaday Kara: İnceleme-Metin* adlı çalışmayı hazırlamıştır (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001). Veli Gül yüksek lisans tezi olarak hazırladığı *Altayca Almıs Kağan Destanı (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)* adlı çalışmada Almıs Kaan destanını Türkiye Türkçesine aktarmış ve metin üzerinde dil incelemesi yapmıştır (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008). Selda Anıl Ceylan da yüksek lisans tezi olarak *Kögüldey-Baatır Destanı (Metin İnceleme)* adlı çalışmada Kögüldey-Baatır destanını Türkiye Türkçesine aktarmıştır (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015).

Ardahan Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenen Manas'ın Görünen Yüzleri: Kayçılar-Akınlar-Ozanlar-Âşıklar projesi kapsamında Abdullah Elcan tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan Ak-Koñır Destanı, Boo-Çerü Akazı, Boodoy-Koo Sıynızı Destanı (Boo-Çerü Ağabeyi Boodoy-Koo Kızkardeşi), Almıs-Kaan Destanı, Kögüldey-Baatır Destanı 2015 yılında *Altay'dan Destanlar* ismiyle yayımlanmıştır.

ÇİBAŞ KAYINÇIN

“Modern Altay Edebiyatının en kabiliyetli yazarlarından biri” (Dilek, 2003:383) olarak kabul edilen Çıbaş Kayınçin, 25 Haziran 1938 yılında Altay Cumhuriyeti'nin Kan-Oozı Aymağı'na bağlı Ekinur Köyü'nde doğmuştur. Gorno-Altaysk'ta Öğretmen Okulu'nu bitirmiştir. Üç yıllık askerlik görevinden sonra 1971 yılında Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden mezun olmuştur (Altay Ülgerlik, 2006:524).

1988 yılına kadar doğduğu Ekinur Köyü'nde Kültürel Aydınlanma Hareketi yöneticisi olarak çalışmış, daha sonra Gorno-Altaysk'ta Üç-Sümer yaynevinde çalışmıştır. Halen El-Altay Edebi Dergisi'nin başredaktörü olarak çalışmaktadır (Altay Ülgerlik, 2006:524).

Kayınçin, 1972 yılından beri Rusya Yazarlar Birliğinin üyesidir. 2004 yılında Altay Cumhuriyeti Halk Yazarı ünvanını almıştır (Altay Ülgerlik, 2006: 524).

Kırktan fazla eseri bulunan Kayınçin'in ilk kitabı 1969'da yayınlanan *Cañıs Cerdiñ Uluzi*'dir. 1970'te *Deremne*, 1974'te *Attarı Cañıs Çakıda* ve *Lyudi Odnoy Dolini*, 1976'da *Koyçılar* ve *Ego Zemlya*, 1980'de *Ol Carattañ*, 1984'te *Aylıbis Cañıs Özöktö*, 1994'te *Kargan Tit* adlı eserleri yayımlanmıştır (Altay Ülgerlik, 2006:524).

Kargan Tit adlı kitapta *Çeden*, *Erdiñ Ereeni Eki*, *Aba-cıştıñ Balazı*, *Baş la Bolzın*, *Tit Tırışkinniñ Canganı* olmak üzere beş hikâyeye, *Tuular Baştay Kıyğı*, *Aygırđıñ Bajı*, *Ene*, *Börük – Kijiniñ Bajı* olmak üzere dört piyes ve tercüme yer almaktadır.

Altay Literaturanıñ Hrestomatiyazı, C. B. Kayınçindi *Kıçıralı* adlı eserde Kayınçin'in dört uzun hikâyesiyle yedi hikâyesi yer almaktadır. Bu kitaptaki uzun hikâyeler: *Cıldıstar Kogı*, *Ol Carattañ*, *Caan Curt Een Kalbas* ve *Adalar Colı* adlı hikâyelerdir. Hikâyeler ise *Kaltar Attu Kaakanıñ Surkaş Eşke Cetire Cürgeni*,

Çeden, Talkan, Çeçen, Alıp-nere le Ay-Tana, Karış-sın la Kuu-sürlü, Sürekey Kerektü Üy Kiji adlı hikâyelerdir.

Kayınçın'ın dört uzun hikâyesinin, yirmi hikâyesinin, on bir kısa hikâyesinin ve bir piyesinin yer aldığı *Tuular Baştay Kıyğı* adlı eseri 2006 yılında yayımlanmıştır. Bu kitapta yer alan uzun hikâyeler: *Ol Carattañ, Tit Tırışkinniñ Canganı, Aygırdıñ Baji, Köstörme Tuular Körünzin*. Hikâyeler: *Baaludañ Baalu, Kulgay Ögöön, Baştapkı Bolorı Küç le Baza, Cestey, Cakşı Bolzın Taştu Booçı!, Kaktançı, Erdiñ Ereeni Eki, Ortonul, Bistiñ Aylga Kirip Barıgar, Baylu Tit – Kaçan da Tirü, Cuurkan Uçun Tartıju – Bıskandap Ci, Kiji Algan Kiji, Kayçı, Oçı Sööktü Bolot Ögöönniñ Aylatkıška Cetire Uçup Kelgeni, Abaam, Kıstarıgar Balulu Dediger be Bılar!, Közibiste Kök-Kaya, Baş la Bolzın, Sakıp Cürerim Ceenim Seni, Topçılaj Emegenniñ Torkoloy Sıynına Ayıldap Cürgeni, Kerjak Gerasyanıñ Kres Coktordo Kongoni*. Kısa Hikâyeler: *Ak Turanıñ Ejiginde Kap-kara Uy, Ee Altay Uuldar Altay Uuldar, Süümci, Süünip Meñdegen Iristu Colıs, Cajayma, Enemdi-i Enemdi, Men Aylımda Altayımda, Suu Olcondo Toy Bol Cat, Bilbezem Tort Men Onı Bilbezem, Örököngö Caman Sanayt Emejim be, Irızıñdı İçkınba*. Piyes: *Börük – Kijiniñ Baji*.

1. KAYÇI'DA YAPI

1.1. HİKÂYENİN KİMLİĞİ

Kayçı, Çıbaş Kayınçı'nın, 2006 yılında yayınlanan *Tuular Baştay Kıyğı* kitabında yer alan hikâyelerden biridir. Kitabın yayın yılı 2006 olmakla birlikte, yazarın bu hikâyeyi ne zaman yazdığı bilinmemektedir. Hikâye on iki kısımdan oluşur. Bir olaydan başka bir olaya ya da “an”dan geçmişe, geçmişten “an”a geçiş hikâyede yeni bir kısım aracılığıyla sağlanır.

1.2. İSİM-İÇERİK İLİŞKİSİ

İsim sembolizmi eserleri anlamlandırmada ve yorumlamada önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda eserlere verilen isimleri sebepsiz, tesâdüfî olarak düşünmek olanaksızdır. *Kayçı* hikâyesini bu bağlamda değerlendirecek olursak; *kayçı*, Altay Türklerinde *topşuur* adı verilen iki telli saz eşliğinde, gırtlaktan gelen bir sesle *çörçök* denilen kahramanlık destanını anlatan halk ozanıdır. Hikâyenin adı, çevresindekilere kahramanlık destanları anlatarak, Altay destan geleneğini yaşatan, anlattıklarıyla hikâyenin ana teması olan millî kimliğin inşasında merkezi bir yere sahip olan *Kayçı*'dan gelir. Destanların bireyin, toplumun değişim ve dönüşümlerine, gelişimlerine etkisi, kimlik inşa edici, bilgilendirici, bilinçlendirici, aydınlatıcı etkisinin vurgulandığı eserde *Kayçı*, tüm bu işlevlerin gerçekleşmesini sağlayan kişidir.

1.3. OLAY ÖRGÜSÜ

Kayçı, bir durum hikâyesidir. Metinde yer yer destan parçaları ve şarkılar yer alır. Başkişinin gözlemleri ve tasvirler hikâyenin ana kurgusunu oluşturur. Hikâyenin birinci kısmında başkişi çocukluğunda arkadaşlarıyla birlikte *Kayçı*'nın evinde nasıl destan dinlediklerini anlatır. Ateş eşliğinde destan dinlemek olmazsa olmazdır. Bunun için başkişi arkadaşlarıyla birlikte *Kayçı*'nın evine gitmeden önce

zor şartlarda odun toplar. Eğer çevreden odun bulamazlarsa evlerindeki odunları, annelerinden dayak yeme pahasına alırlar. Bazen de bir yerlerini yakmayı göze alarak kömür söndürülen çukurdan yanmamış odun parçaları bulurlar. İkinci kısımda Kayçı'nın evi tasvir edilir. Destan kahramanının mücadelesi ve çocukların o kahramanla özdeşleşip coşmasından söz edilir. Üçüncü ve dördüncü kısımda köyde destan dinlemenin hayatın bir parçası haline geldiği, Kayçı'nın kendisini istekle dinleyen birileri olduğunda destanı daha coşkulu olarak anlattığı, başkişinin Kayçı'nın evindeki bazı işlerine yardım ettiği odun kesip, ateşini yaktığı üzerinde durulur. İkinci Dünya Savaşı yılları olduğu için Kayçı bazen destan anlatmaz, savaş ve kahramanlık temalı şarkılar söyler. Beşinci kısımda Kayçı'nın annesi Çınar hakkında bilgi verilir. Kayçı'nın anlatma yeteneğinin annesinden geldiği vurgulanır. İhtiyar kadın, gerçekten yaşamış insanların hayatını, büyü, ilgi çekici bir şekilde anlatır. Çocuklara bilmeceler sorar. Altıncı kısımda Cestey adındaki bir adam, köy meclisinin, çocuklara odun toplattırıp, onları evinde alıkoyduğu gerekçesiyle Kayçı'dan şikâyetçi olduğunu söyler. Kayçı buna çok üzülür ve artık destan söylemez olur. Hikâyenün yedinci kısmında başkişi eğitim için köyden ayrılır. Sonra askere gider. Yine eğitimine devam eder. Başkişi köye döndüğünde Kayçı'yı yaşlanmış halde bulur. Annesi Çınar da ölmüştür. Kayçı akrabalarının yardımıyla yaşamını sürdürmektedir. Okuldaki öğrenciler izci olup ara sıra ona yardım ederler; ancak onun evinde fazla vakit geçirmezler. Çünkü artık radyo, kitap vb. şeyler yaygınlaşmıştır. Yeni nesil, bu yeni şeylerin Kayçı'yı dinlemekten daha faydalı olduğunu, destan dinlemenin gereksiz olduğunu düşünür. Kendi geleneklerine, değerlerine küçümseyerek yaklaşırlar. Sekizinci kısımda Kayçı'nın hafızasının ne kadar güçlü olduğu yıllar önce yaşanan olayları, gördüğü kişileri ayrıntılı olarak anlatabildiği ifade edilir. Dokuzuncu kısımda başkişi, Kayçı'yı “bizim önümüzde tek oyuncunun bütün rolleri oynadığı tam bir tiyatro” olarak değerlendirir. Onuncu kısımda Homer ile Kayçı karşılaştırılır ve aralarında hiçbir fark olmadığı halde Homer'i herkesin tanıdığını, kendi kültürlerine has Kayçı'nın ise dünyada tanınırlığının olmadığı söylenir ve öz eleştiri gerçekleştirilir. On birinci kısımda Kayçı'yı “yalan yanlış destanlarını anlatmayı kes” diye uyarın kişi üzerinde durulur. Onun savaşlarda gösterdiği kahramanlık anlatılır. Son kısımda Kayçı tekrar destan anlatmaya başlar. Artık şartlar biraz daha düzelmiştir. Çocuklar yerine kolhoz odun getirmektedir. Kayçı'nın anlattığı destanlar derlenir ve kitap olarak basılır. Bir süre sonra Kayçı ölür. Hikâye, Kayçı'nın anlattığı kahramanlık destanından bir parçanın başkişinin zihninde canlanması ve böylesi kahramanlara sahip bir milletin kimseye kul olamayacağı ümidi ve beklentisiyle sona erer.

1.4. BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI

Bakış açısı ve anlatıcı yazarın eserinde kendine seçtiği yerdir. Hikâyede birinci tekil (ben) kahraman anlatıcı mevcuttur. Eser, otobiyografik özellikler taşımaktadır. Yazar çocukluk ve gençlik yıllarından Kayçı odaklı bazı kesitleri hikâyede işler. Bu açıdan hikâyeye, anı niteliğine de sahiptir. Böylesi eserler için en uygun anlatıcı birinci tekil kahraman anlatıcıdır. *Kayçı*, diyalogların, olayların en

az düzeyde tutulduğu bir hikâyedir. Hikâyede başkişinin ruh ve fikir dünyası iç monolog ve kahramanın hatırlama yeteneğiyle zenginleştirilmiş bir anlatım tekniğiyle yansıtılır.

1.5. ZAMAN

Hikâyenin vaka zamanı İkinci Dünya Savaşı yılları ve sonrasındaki yaklaşık on beş-yirmi yıllık bir zamandır. Bunu, hikâyedeki “O zamanlar Büyük Savaş ve savaştan sonraki açlık yılları.” ifadesinden anlamak mümkündür. Başkişinin çocukluğundan ve gençliğinden izlenimlerin anlatıldığı hikâyede zaman oldukça işlevsel olarak kullanılır. İkinci Dünya Savaşı yılları ölümlerin, büyük trajedilerin, sefaletin yılları olmasına rağmen başkişinin özlemle hatırladığı, kendini inşa ettiği, kendini gerçekleştirdiği, hayatının en güzel yıllarıdır. Bunu Korkmaz’ın ifadesiyle “ferdi zaman” olarak adlandırmak mümkündür. “Ferdî zaman, ölçüye fazla bağımlı olmayan, kozmik zaman değerleriyle ifade edilseler bile, asıl onun dışında gelişen ve ferdi belli bir iç değişimine, yeni bir “oluş”a hazırlayan zamandır.” (Korkmaz, 1997: 283). Çocukluk yılları, Kayçı’yı destanları aracılığıyla değişim/dönüşüme uğratan, farkındalık oluşturan yıllardır. Hikâyede geriye dönüş tekniğiyle, “an” ve “mazi” birbirine bağlanır.

1.6. MEKÂN

Anlatıların vazgeçilmez unsuru olan mekân, anlatı kişilerini etkileyen/etkilenen, değiştiren/dönüştüren bir güce sahiptir. “Ontolojik anlamda mekân, insan varlığının evrendeki tutunma yeri, bir oluşlar/kılışlar diyarı ve nihayet insan başarılarının hem ürünü, hem de etkileyen nitelikli uygulama alanıdır.” (Korkmaz, 2015: 79).

1.6.1. ÇEVRESEL MEKÂN

Çevresel mekân “Olay merkezli anlatılarda kullanılan ve üzerinden geçilen bir yerdir. Kişi-yer özdeşliği henüz tam olarak sağlanamamıştır.” (Korkmaz, 2015:82). Başkişinin çocukluğunun geçtiği köyün dışındaki yerler olan Moskova’daki okulu ve evi çevresel mekândır. Yazar-anlatıcı orada sadece eğitimini sürdürmek için zorunlu olarak bulunur. Mekân, benimsenmemiş, içselleştirilmemiştir.

1.6.2. ALGISAL MEKÂN

“Algısal mekânlar, kişi-yer ilişkisini sorunsal açıdan yansıtan, dönüştürülmüş, anılaşırılmış yerlerdir; yalnızca topografik bir yer değil, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan bir değerdir.” (Korkmaz, 2015:82). Burada mekân fiziksel özellikleriyle değerlendirilmez. Anlatı kişinin ruhsal durumuna göre mekânın nasıl algılandığı üzerinde durulması gerekir. Hikâyedeki mekânlar, ülkü değerleri ve kendilik bilincine ait unsurları besleyen bir özellik arz ettiği için metinde algısal olarak labirentleşen kapalı dar mekânlara yer verilmezken, açık ve geniş mekânlar hikâyeye hâkimdir. Kayçı’nın ve başkişinin yaşadığı köy, başkişinin arkadaşlarıyla birlikte oynayıp, odun topladıkları yerler bütünüyle açık-geniş mekân dâhilinde değerlendirilebilir.

“Açık ve geniş mekânlar, içtenlik mekânlarıdır. İçtenlik, mekânı içten dış doğru çeviren ve açan bir niteliktir. Bu mekânlarda karakter, kendisiyle, çevresi ve

bütün evrenle uyuşum içindedir. Kapalı ve dar mekânlar nasıl çatışma mekânları ise açık ve geniş mekânlar da uyumun ve huzurun mekânlarıdır.” (Korkmaz, 2015: 93). Mekân, eğer içselleştirilirse, bireyle bir özdeşlik kurulursa açık ve geniş mekândır.

Hikâyede Kayçı'nın evi, başkişi için olumsuz fizikî şartlardan sıyrılıp başka bir âleme geçilen, ruh sağaltıcı, beklenen, özlenen, arzu edilen, oraya ulaşmak için mücadele verilen mekândır: “Geniş bir ev, önünde sivri uçlu ağaç çadır. Onu yapan kişi nedense öyle yapmış, onun neyi dikkate almaya çalıştığını ben hala tam olarak anlayamadım. Ev de, ağaç çadır da eskiyip, onları tamir edecek erkek olmayınca çürümeye, dağılmaya başladı. (O zamanlar diğer insanların evleri, çadırları da ondan iyi değildi elbette.) Ama bizler için bunların hiçbir önemi yoktu. Bu ev bize bahadırın “aya, güneşe karşı parlayan altın saray gibi” gelirdi, çünkü bu evde, ocağın yanında bilge, anlayışlı Kayçımız oturuyor. Burası destanın dünyası.” Sefaletin hüküm sürdüğü bu yer, Kayçı'nın varlığından dolayı algısal olarak sınırları sonsuzluğa açılan açık ve geniş bir mekândır.

1.7. ŞAHİS KADROSU

1.7.1. BAŞKİŞİ

Başkişi romanın merkezindeki, her şeyin etrafında döndüğü, değiştirici ve dönüştürücü güce sahip anlatı kişisidir. “Bu karakterler, çatışma ve değişme süreci yaşayan, toplumda fert olarak varlığını sürdüren ve tepkilerimizi sürekli olarak yönlendiren kişilerdir. Romanda en ilgi çekici sorunların ortaya atılmasını sağlayan bu kahramanlar, tematik güce ait ahlak anlayışının somutlaştırılmasına hizmet ederler. Zaten romanın yazılış amacı ve varoluş sebebi de onlara hayatiyet kazandırma fikrine dayanır.” (Korkmaz, 1997: 293). *Kayçı* hikâyesinin başkişisi yazar-anlatıcıdır. Çocukluk yıllarından gençlik yıllarına kadarki sürecine tanıklık ettiğimiz başkişi köyde annesiyle birlikte yaşar. Daha sonra eğitim için Moskova'ya gider. Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim görür. Hikâyede başkişinin hayatına dair fazla bir bilgi verilmez. Okuyucu onu yalnızca Kayçı'yı dinlemek için yaptıklarıyla ve bu süreçteki erginleşmesiyle tanır.

Hikâyenin başkişisi, yazarın olmasını istediği, Altay Türkleri için rol-model olabilecek kişidir. Başkişi kendilik değerlerine sahip, eğitilmiş, yardımsever, ahlâklı, mücadeleci, düşünen, sorgulayan, milletin içinde bulunduğu sorunları çözmek için çareler arayan bir kişidir. Yazar, başkişi aracılığıyla adeta toplumda olması gereken bir “aydın” profili çizer.

1.7.2. NORM KARAKTER

Norm karakter, “romanda, birinci derecedeki kahramanlardan sonra ferdi planda en çok boyutlu olan ve en fazla derinliği olan kahramanlardır. ... Bu kişiler, romanların birinci derecedeki kahramanlarının eksik yönlerini tamamlayan, bu yüzden de ‘protagonist karakter’lere yakın ferdi bir derinlik kazanan insanlardır.” (Korkmaz, 1997:298) Kayçı hikâyesinin norm karakteri Kayçı'dır. Kayçı, on beş yaşındayken kör olmuş, babasını yıllar önce kaybetmiş, annesi Çınar ile birlikte yoklukla mücadele ederek yaşayan bir kadındır. Çevresindekilere destan anlatmak, onun yaşam kaynağıdır. Gözlerinin görmemesinin yarattığı fiziksel sıkıntıyı, destan anlatarak, zihinlerde yarattığı hayal âleminde yaşayarak unuttur.

Kayçı, başkişinin olgunlaşmasını, milli değerlerinin bilincine ulaşmasını, ruhsal gelişimini tamamlanmasını sağlayan kişidir. Aslında Kayçı, hikâyenin bütünü düşünülürken sadece hikâye başkişisinin değil, tüm Altay toplumunun norm karakteridir. Başkişi temsilinde bütün Altay Türklerinin Kayçı aracılığıyla bilinçlendirilmesi, tamamlanması amaçlanır. “Bizi, o büyülü destan ülkesine götürüyor. Kötüyü yenmeye, iyi, doğru, büyük insan olmaya çağırıyor. ... Biraz önce biz bambaşka insanlar olduk.”

Hikâyede başkişinin babası yoktur. Norm karakter olarak Kayçı, başkişideki “baba” eksikliğini tamamlayan, onu geleceğe hazırlayan, sağlam bir karakterinin oluşmasında büyük pay sahibi olan kişidir.

“Ulu kişiler/yüce bireyler, bilinçaltındaki yücelik algılamalarının kişileşmiş görüngüleri olmakla birlikte, yalıtık ve sökük zamanları birbirine ekleyen (time-binder) nitelikleriyle; tinsel anlamda yapıcı, kurucu ve sağaltımcı işlevler de üstlenirler.” (Korkmaz, 2015:164) Kayçı hikâyede geçmişle “an”ı, geçmişle geleceği birbirine bağlayan, bilgi, gelenek ve değer aktarıcı kişidir. O, sahip olduğu mitik enerjisiyle adeta başkişiyi geleceğe hazırlar.

Kayçı, geleneğin, mazinin, Altayların kökünün, kökeninin koruyucusu, aktarıcısı konumundadır. Altay Türklerinin öz kimliklerinin korunmasında ve kimlik inşa sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde önemli bir işleve sahiptir. Campbell’ın deyimiyle Kayçı, romanda “arketipsel dişi ve yüce ana”dır. (Campbell, 2000:463) Jung’un tespit ettiği yüce birey arketipi de Kayçı ile uygunluk arz eder: “Bilgi, idrak, düşünce, bilgelik, akıllılık ve sezgi, diğer yandan da iyi niyet ve yardımseverlik gibi ahlaki özellikleri temsil eder ki bunlar onun “ruhsal” karakterini yeterince ortaya koyar.” (Jung, 2008:91) Bu özellikleriyle Kayçı, romandaki ülkü değerlerin, bilhassa kendilik değerleri ve ona ait unsurların temsilcisi konumundadır.

Kayçı’nın annesi Çınar, hikâyedeki bir diğer norm karakterdir. Onun önemi, genetik aktarım ve tecrübesiyle Kayçı’yı yetiştirmesidir: “Böyle bir kişinin çocuğu da böyle destancı, kayçı, masalcı olur elbet diye düşünürsün.”

1.7.3. KART KARAKTER

“Romanda tek bir özelliğin sembolü olan kart karakterler, her şeye rağmen tabiatlarındaki esas nitelikleri muhafaza ederler ve değişmezler. Bu tür roman kahramanları, yalın kat bir kişiliğe sahiptirler ve daha çok ‘hedef obje’ye varmayı engelleyen karşı güç grubunda yer alırlar.” (Korkmaz, 1997:300). Kayçı hikâyesinin kart karakteri Kayçı’yı çocuklara yalan yanlış şeyler anlatarak kendi evine odun taşıttığını iddia eden ve Kayçı’nın uzun bir süre destan anlatmamasına sebep olan Cestey’dir. Hikâyenin on birinci kısmında yazar anlatıcının Cestey’e yönelik olarak “Kayçı’yı ‘yalan yanlış destanlarını anlatmayı kes’ diye uyarın kişiyi kötülemeye de insanın yüreği el vermez. Köy meclisinin başkanıydı.

Çok geçmeden savaşta aldığı yaradan dolayı öldü. Birçok madalyası olan bir savaşçıydı.” şeklinde olumlu bir yaklaşımı olsa da o, Kayçı’yı susturarak Altay destan geleneğini, kendilik değerlerinin, geleneğin, tarihin aktarımını

sağlayan kaynağı susturmuş, Altay destanlarını dinleyerek yetişen Altaylı çocukların önüne set çekmiştir.

1.7.4. FON KARAKTER

Fon karakter romanda derinlemesine incelenmeyen, bazen tamamlayıcı, bazen de aracı unsur olarak işlev gören, metinde sosyal çevreyi anlatmak için yer alan “fon” işlevi gören karakterlerdir. Yazar-anlatıcının annesi, arkadaşları (Tiyiñ,

	Ülkü Değer (Tematik Güç)	Karşıt Değer (Karşıt Güç)
Kişi	Yazar-anlatıcı, Kayçı, Çınar, Yazar-anlatıcının annesi, Tiyiñ, Cıman, Başılday, Ak-Biy, Közüyke, Kümüjek-Aru, Alıp-Manaş, Malçı-Mergen, Kökşin, Altay-Buçay,	Cestey, Taho-Godi, Sovyet yönetimi, yeni nesil öğrenciler
Kavram	Destancılık, gelenek, millî kimlik, kahramanlık, mücadele, umut,	Savaş, yozlaşma, kimliksizleşme
Simge	Destan, ok, yay, kılıç, at, eyer, dağ, gök, yıldız, ay, güneş, orman, ağaç, odun, deri don, kaval, soba	Sinema, radyo, kitap, dernek, klüp, Homer, Odysseai

Cıman, Başılday), Taho-Godi, kolhoz, Kayçı'nın anlattığı destanları derlemeye gelen kişiler, okuldaki öğrenciler, Çiygiş, Kayçı'nın akrabaları hikâyedeki fon karakterlerdir.

2. KAYÇI'DA İZLEKSEL KURGU

Hikâyede, millî kimlik inşasına hizmet eden Kayçı, başkişi ve Türk kültürüne has unsurlar ülkü değer olarak işlev görürken, millî kimliği tahrip eden, bu yolda engel teşkil eden şeyler karşıt güç işlevini yürütür.

Geniş bir kavram olan kimlik, insanın benliğini oluşturan, kendine has özelliklerle ötekilerden farklılaştıran, bireyin sosyal konum ve statüsünün belirlenmesinde pay sahibi olan değerler bütünüdür. Bireyin kendini nasıl algıladığı, nereye konumlandığı, kimle özdeşleştirdiği kimliği şekillendiren unsurlardır. Kimlik, “ben kimim?”, “biz kimiz?”, “nerden geldim/k?”, “nereye gidiyorum/z?” sorularının cevaplarının sorgulanması neticesinde, bir arayışın sonucu olarak şekillenir. Diğer milletlerden farklı olan özellikler temelinde şekillenen millî kimlik, belli bir toprak parçası üzerinde bir milletin geçmişten gelip geleceğe aktaracakları değerlerinin, duyuş ve düşünüş tarzının, millî değerler ekseninde gelişen dünya görüşünün adıdır.

Milletlerin kökeni mitlere, efsanelere, destanlara dayandırılır. Kendini anlamlandırmaya, kökenini belli bir zaman ve mekâna yerleştirmeye çalışan insanoğlu “neden” ve “nasıl” varolduğu sorularına mitler yoluyla cevap bulur. “Her halkın millî tefekkürünün, millî psikolojisinin, kendine has özelliklerinin ilk ve temel kaynağı mitolojidir. Geniş mânâda mitoloji, yaşamla birebir bağlantılı dünyayı algılama sistemi olup bu algılamayı modelleştiren dünya görüşüdür. ... Mitoloji geçmişten günümüze uzanan bilgi, geleceğe dönük kehanetlerdir.” (Bayat, 2011:15) Millet bu dünya görüşü ve bilinç üzerine inşa edilir. Eliade, “İnsan miti bilmekle nesnelere kökenini bilir bu nedenle de nesnelere egemen olmayı ve onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir. ... İnsan yeniden anımsatılan ve yeniden gerçekleşme aşamasına getirilen olayların kutsal, coşku verici gücünün etkisine girmek anlamında yaşar.” (Eliade, 1993:23) der. Mitler, milletler için ilk örneklerdir ve onlara örnek yaşam biçimi sunarlar. Örnekler, ritüellerle yaşatılarak sürekli hale getirilir ve böylece millete mensup bireyler arasında ortak bir bellek oluşturulur. Bu bellek aracılığıyla kuşaktan kuşağa kimlik aktarımı gerçekleştirilir. Milletlerin doğuşu, çeşitli zorluklardan, işgallerden, esaretten vb. kurtuluşu ve bu esnada gösterdikleri mücadele, kahramanlık millet tarafından kutsallaştırılır ve millet bu kutsiyet etrafında toplanarak gelişir, büyür. “Bir insan topluluğunu bir millet haline getirmek, her şeyden önce, onları bir millet olduklarına inandırmakla mümkündür.” (Güngör, 2007:79) Bu bağlamda, efsaneler, yaratılış hikâyeleri, mazi ve kutsallar bir topluluğu millet olduğuna inandırmak için oldukça önemli bir işleve sahiptir. “Geçmişin versiyonlarını, geçmişî kendimize, onu temsil eden sözcüklerle ve imgelerle yeniden sunarak koruruz.” (Connerton, 2014:123) Geçmişten aktarılan ritüeller, kelimeler, günlük yaşama ait izler geçmişle bireyi kaynaştıran milletin sürekliliğini sağlayan unsurlardandır.

Hikâyede Türk mitolojisi merkezli destanlar anlatılır. Millî kimlik inşası yolundaki en büyük araç destanlardır. Altay Türkleri, başkişi temsilinde, destanlar aracılığıyla ne kadar eski, köklü bir millet olduklarının, güçlerinin, geçmişte neler yapabildiklerinin, ne zorluklar karşısında direnip mücadelene ettiklerinin, bu bağlamda neler yapabileceklerinin bilincine varırlar. “... o kendi yüreğinde bizim eski dünyamızı taşıyor, bize ulaştırıyor. O zamanlarda halk için en değerli neydi, neye iyi, neye kötü derlerdi, yüzyıllardan beri tecrübe edilen, eklenip gelen mirası bize döküp saçmadan veriyordu. Bizler nasıl olduğumuzu, bize ne olduğunu, bizim neler yaptığımızı, bizim kim olduğumuzu, nasıl insanlar olduğumuzu o destanlardan açıkça öğreniyoruz.” Kayçı'nın anlattığı destanlar, geçmişten bugüne Altay Türklerinin aynasıdır. Altay Türkleri, özellikle Sovyet rejiminin baskısından dolayı, bu aynadan uzaklaştırılmaya çalışılmış, kendilerine dönmeleri engellenmeye çalışılmıştır. Çünkü geçmişindeki kahramanlıklardan haberdar olan Türkler, kendilerini boyunduruğu altında tutmaya çalışan güçlere isyan edecektir. Nitekim hikâyeyün sonunda başkişi şu cümlelerle esaret karşıtlığını dile getirir: “Yok, yok, biz kul olmayız! Böyle bahadırları olan millet kul olmaz! Bizde kul olacak düşünce yok... Kul olmak, alçakça bir mizaç...” Kayçı'nın sesi, bir milleti

millet yapan, esaretten kurtaran, diriltten bir unsurdur. Kolektif bilinçaltında var olan şeyler, Kayçı'nın sesiyle gün yüzüne çıkar. Bu bağlamda Kayçı, millî hafızayı canlandıran, hatırlatan kimlik inşa edici bilge kişidir.

İnsanoğlu dil ile kendini ifade eder, dil ile var olur, dil ile dünyayı anlamlandırır. İnsan olduğunun farkındalığına dil ile ulaşır. Dil, bireysel edinimlerin kazanılmasındaki rolüyle bireysel kimliğin, bireyler arasında ortak bir sembol olması, insanları birleştirip, bütünleştirip bir grup haline gelmelerini sağlayan en önemli ortak payda olması dolayısıyla da toplumsal kimliğin oluşumunda kilit rol üstlenir. Hikâyede Kayçı, anadilini koruyan ve yeni nesle anadil bilincini aşıl原因an kişidir. “Kayçı, bize Altay dilimizi, kıymetli sözlerimizi parıldatıp temizleyerek, koruyarak veren kişiydi.” Kayçı'nın hikâyedeki en önemli işlevi millî değerleri korumasının yanı sıra bu değerlerin yeni nesil tarafından sürdürülebilmesini, yaygınlaştırılmasını sağlayabilmesidir.

Kimlik inşası sürecinin vazgeçilmezlerinden biri “öteki”dir. Öteki ve kimlik, çok yönlü bir ilişkiler ağına sahiptir. Kimliğin anti tezi olan “öteki”, “ben/biz” olmayan, istenmeyen, ötelenendir. “Öteki”, bu çerçevede, “biz” tarafının bittiği yerde başlar; “biz”in dış sınırıdır. Yani “biz”, bir yerde “öteki”ne göre belirlenir.” (Millas, 2005:22) Öteki, “ben/biz”in nasıl olmaması gerektiğini vurgulama işlevinin yanı sıra kimi zaman kimlik inşası sürecine yön veren ve örnek teşkil eden bir konuma gelir. Öteki, bu özellikleriyle “ben/biz” kimliğini değiştiren/dönüştüren yapıcı bir unsurdur. Kimliğin nasıl şekilleneceğini, nelerin dışarıda bırakılacağını belirler. Karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Hikâyede, Sovyet rejimine yönelik üstü kapalı eleştiri yöneltir. Kayçı, önceden kendisinden destan derlemeye gelenlere, Sovyet yönetiminden çekindiği için, adını veremez; ancak bir süre sonra Kayçı adını vermektan çekinmez. Bu durumu şöyle açıklar: “Ben artık destanlarımı söylüyorum, adımı yazdırıyorum. Gizleyecek, korkacak bir şey yok. Sovyet iktidarı artık sağlam, değişmez. Destan için hiç kimse takibat yapmıyor.” Bu ifade iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, Kayçı; benliğini, kimliğini silmeye çalışan Sovyet iktidarına başkaldırır. İkincisi ise Sovyet yönetimi, Altayları boyunduruğu altına aldığından o kadar emindir ki Altay Türkleri üzerinde kurmuş olduğu baskıyı artık onların kendilerinden olduğunu düşünerek hafifletmiştir.

Hikâyede Sovyet yönetiminin karşıt değer olarak hissettirildiği bir diğer olay, Kolhoz'un, Kayçı'nın evini yıktırıp yerine inek ahırını yapması ve Kayçı'nın başka bir eve göçmesine neden olmasıdır. Destan evinin yıkılması, Altay Türklerinin bellek mekânının yıkılması anlamına gelir. Altay Türklerinin kendilerine has değerlerini, kolektif belleklerini sembolize eden Kayçı'nın evinin yıkılıp yerine inek ahırının yapılması Altay Türklerinin değerlerini, kimliğini tahrip etme, değersizleştirme ve yok etmeye yönelik bir girişimdir. Tüm bu yönleriyle Sovyet yönetimi hikâyedeki en görünür ötekidir. Sovyet yönetimine, onun tüm engellemelerine karşı bir Altay Türkü kimliği inşa edilmeye çalışılır.

Ötekinin, berikiyi uyaran, uyandıran, bilinçlenmesini sağlayan yönü, hikâyede Homer'in İlyada ve Odyssea'sı vasıtasıyla ortaya çıkar. Başkışı, Kayçı'yı “yirminci yüzyılın Homer'i” olarak tanımlar ve İlyada ve Odyssea ile

Altay destanları arasında büyük benzerlikler olduğunu; ancak İlyada ve Odysseia'yı bütün dünyanın bildiğini, kendi destanlarından ise Altay Türklerinin bir kısmı hariç kimsenin haberdar olmadığından yakındır. Batı, çeşitli yollarla kendi ürünlerini tüm dünyaya tanıtırken, Türkler gerek tembellikten gerekse bilinçsizlikten dolayı kendi değerlerine sahip çıkamamaktadır. Hikâyede Batı'nın hegemonyası başkişinin üniversitedeki hocası Taho-Godi ile somutlaştırılır. Başkişi derste, İlyada ve Odysseia ile Altay destanları arasındaki benzerliklerden bahsederken, hocası Taho-Godi tarafından susturulur. Taho-Godi, Altay destanlarının İlyada ve Odysseia ile büyük benzerlikler taşıdığını kabul etmek istemez. Çünkü bu Batı'nın ve dönemin kabullerine ters bir yaklaşımdır. Bu durum kabul edilirse Türklerin ne kadar eski, köklü, estetik yönü güçlü bir medeniyete sahip olduğu kabul edilmiş olacaktır.

Kayçı'nın anlattığı destanların en önemli özelliği, destan kahramanlarının cesareti, savaşçılığı, iyi, doğru, ahlaklı yaşam tarzıyla Altay Türklerine örnek, ideal bir birey modeli sunmasıdır. Destanları dinleyen çocuklar, kendilerini destan kahramanlarıyla özdeşleştirir. “Altay-Buuçay², biziz. Aranay ile Şaranay bizi esir ediyor, o oynak kadın biz yıkılalım diye önümüze çöpler döküyor. Biz, kendimiz, Ak-Biy'in³ zavallı, dağılmış çocuklarıyız. Biz, kendimiz, Közüyke'yiz⁴: Doksan dokuz kulaç boyunda derin çukurun dibinden Kümüjek-Aru'ya⁵, kıymetli sevgiliye mektup yazıp iyi dileklerini ulaştırsın diye biz kendimiz rica ediyoruz...” Bu özdeşleştirmeyle, Altay Türkleri kendi millî kimliklerini inşa yolundaki engelleri kaldıracak mücadele ruhuna sahip olacaktır.

Yeni nesildeki yozlaşma, hikâyede işlenen temalardan biridir. Okuldan Kayçı'nın yanına gelen öğrenciler, Kayçı ile fazla geçirmeyi tercih etmez. Radyo, sinema vb. şeyler destanın önüne geçmiştir. Teknolojik gelişmeleri ve modernleşmeyi, millî değerlerine sırt çevirmek, onları küçümsemek olarak algılayan, algılatıran zihniyet eleştirilir. Kendilik değerlerini yitiren, kökünden kopan bir birey, arzuladığı “modern” yaşam tarzını da gerektiği gibi sürdüremez. Çünkü eksikliklerin, tamamlanmamışlığın yönlendirdiği bu zihniyet, ne “oraya” ne de “buraya” ait olabilir. Böylesi bir birey ve bu bireylerin oluşturduğu topluluk savrulmaya, kimliksizleşmeye mahkûmdur.

SONUÇ

Altay Türklerinde destancılık geleneği günümüzde de varlığını canlı bir şekilde sürdürmektedir. Bu gelenek modern Altay edebiyatına da yansımış, roman ve hikâyelerde destancılık geleneği ana izleklerden biri olmuştur. Çıbaş Kayınçin'in *Kayçı* hikâyesinin ana izleğini de Altay destancılık geleneği

² Altay destan kahramanlarından biri.

³ Altay destan kahramanlarından biri.

⁴ Altay destan kahramanlarından biri.

⁵ *Közüyke* adlı destan kahramanının sevdiği kadın.

oluşturmaktadır. Hikâyede Sovyetler Birliği himayesindeki Altay Türklerinin destanlar aracılığıyla millî kimliklerini inşa etme çabaları anlatılmaktadır.

Kayçı, ulu bilge özelliğiyle Altay Türklerini uyandıran, bilgilendiren, bilinçlendiren, kolektif belleği canlandıran kişidir. Sovyet yönetimi ve Batı'nın tek tipleştirici, kendi kültürünü, yaşam tarzını dayatan zihniyetine, kendine özgü değerleri koruyarak, bu değerleri yeni nesillere aktararak bir karşı duruş sergilenmelidir. Bu yönüyle hikâyeye Altay Türkleri için bir öze dönüş çağrısı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Altay Ülgerlik XIX – XXI çç. (2006), (Haz. Tokşın Torbokov, Rayisa Lıkova), Gorno-Altaysk: GU Knijnoye İzdatel'stvo Üç-Sümer – Beluha.

BASKAKOV, N. A. - TOŞÇAKOVA, T. M. (1999), Altayca-Türkçe Sözlük (Haz. Emine Gürsoy-Naskali, Muvaffak Duranlı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BAYAT, Fuzuli (2011), Türk Mitoloji Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

CAMPBELL, Joseph (2000), Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (Çev. Sabri Gürses), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

CONNERTON, Paul (2014), Toplumlar Nasıl Anımsar?, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

DİLEK, İbrahim (1997), “Altay-Türk Kayçılık Geleneği ile Türkiye'deki Âşık Tarzı Şiir Geleneği Arasındaki Benzerlikler”, Sibirya Araştırmaları (Haz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali), 195-201, İstanbul: Simurg Yayınları.

DİLEK, İbrahim (1998), “Altay Türk Kayçılık Geleneği ve Kayçı N.U. Ulağaşev”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 5, s. 309-360.

DİLEK, İbrahim (2003), Altay Edebiyatı, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Red. Nevzat Kösoğlu), C.24, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ELIADE, Mircea (1993), Mitlerin Özellikleri (Çev. Sema Rifat), İstanbul: Simavi Yayınları.

GÜNGÖR, Erol (2007), Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

JUNG, Carl Gustav (2008), Dört Arketip (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları.

KAYINÇIN, Çıbaş (2006), Kayçı, Tuular Baştay Kıyığı, Gorno-Altaysk.

KORKMAZ, Ramazan (2015), “Rene Girard'ın Üçgen Arzu Modeli Bağlamında Osmancık Romanı”, Yazınsal Okumalar, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 159-175.

KORKMAZ, Ramazan (2015), “Romanda Mekânın Poetiği”, Yazınsal Okumalar, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 77-99.

KORKMAZ, Ramazan (1997), Sabahattin Ali İnsan ve Eser, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, , 1997.

MILLAS, Herkül (2005), Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik, İstanbul: İletişim Yayınları.